

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
C-SARJA N:o 9

Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1972

ISBN — 951 — 26 — 0000 — 5

ISBN 978-951-855-877-7 (PDF)

ARS BONI ET AEQUI

JUHLAJULKAISU
Y. J. HAKULISEN
70-VUOTISPÄIVÄNÄ
21. 1. 1972

KANSAINVÄLISEN MERIOIKEUDEN KEHITTÄMINEN JA SUOMI ITÄMEREN VALTIONA

E. J. MANNER

Merten oikeudellisen aseman perinteelliset puitteet ovat järkkymässä. Klassillinen merten vapauden periaate, jonka juuret johtavat jo roomalaiseen oikeuteen¹ ja joka *Grotiuksen* julkilausumana² ja hänen seuraajiensa edelleen kehittämänä on merkittäväällä tavalla vaikuttanut maailman taloudelliseen ja poliittiseen kehitykseen, on joutunut jatkuvasti lisääntyvien rajoitusten kohteeksi. Sanottu periaate tosin vahvistettiin ja sen sisältö pyrittiin entistä tarkemmin määrittelemään Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeuskonferenssissa Genevessä vuonna 1958 tehdyssä aavaa merta koskevassa yleissopimuksessa,³ mutta samassa konferenssissa hyväksyttiin myös mannermaajalustaa koskeva yleissopimus, jonka säännökset merenpohjan osalta rajoittavat aavan meren vapautta rannikkovaltioiden hyväksi. Viime vuosikymmenien kehitys on tuonut kuvaan myös kalastusvyöhykkeet ja vaatimukset aluemerен leveyden lisäämisestä aina 200 meripeninkulman etäisyydelle saakka. Toisaalta taas on esitetty ehdotuksia, joiden mukaan valtioiden lainkäyttövallan ulkopuolella olevan aavan meren pohjan käyttö rauhanomaisiin tarkoituksiin olisi kansainvälisin sopimuksin turvattava ja näiden merenpohja-alueiden luonnonvarojen tuotto käytettävä koko ihmiskunnan hyväksi. Kun tähän vielä lisätään

¹ Ks. lähemmin *Garcia Amador*, The exploitation and conservation of the resources of the sea, Leyden 1963, s. 13 sekä *Manner*, Yleiskäyttö vesioikeudellisenä käsitteenä, Vammala 1953, s. 32 ja siinä mainittua kirjallisuutta.

² *Grotius* ei suinkaan ollut ensimmäinen, joka puhui merten vapaudesta, vaan espanjalaiset lakimiehet ja teologit olivat esittäneet vastaavia ajatuksia jo 1500-luvulla. *Grotiuksen* teesi oli itse asiassa puheenvuoro kauan jatkuneessa väittelyssä *Mare clausum* ja *Mare liberum* -oppien kannattajien välillä. Se sisältyi v. 1609 julkaistuun *Mare liberum*-nimiseen teokseen (joka käsittää XII luvun hänen julkaisematta jääneestä teoksestaan »De Jure Praedae»). *Mare liberum* oli kirjoitettu Hollannin Itä-Intian Komppanian pyynnöstä ja *Grotiuksen* tarkoituksena oli puolustaa hollantilaisten alusten vapaata purjehdusoikeutta Portugalin, Espanjan ja sittemmin myös Englannin sen rajoittamista tarkoittavia vaatimuksia vastaan. Ks. *Garcia Amador*, m.t.s. 16 s. ja *Colombos*, The International Law of the Sea, 6. ed. London 1967, s. 62s.

³ Erityisesti 2 ja 4 artiklat.

eräät äskettäin toimeenpannut merenkulun vapautta eräillä arktisilla aavan meren alueilla sääntelevät järjestelyt,⁴ voidaan todeta, että nykyinen tilanne tosiasiallisesti varsin paljon poikkeaa siitä, mitä kansainvälisen oikeuden oppikirjat ovat tähän mennessä aavan meren vapaudesta esittäneet.

Jo siitä alkaen, kun vuosina 1958 ja 1960 pidetyt YK:n merioikeuskonferenssit epäonnistuivat yrityksissä, jotka tarkoittivat aluumeren leveyden yhdenmukaista määrittelyä ja kalastusvyöhykkeiden perustamista,⁵ on voitu puhua kansainvälisen merioikeuden kriisistä. Entistä selvempänä tällaisen kriisin olemassaolo näyttää ilmenevän tänä päivänä.⁶ Toisaalta on syytä todeta, että sanottu kriisi ei sisällä vain kielteisiä piirteitä, vaan että se on myös osoituksena kyseisellä oikeudenalalla tapahtuvasta myönteisestä kehityksestä. YK on entistä selvemmin tullut esille tätä kehitystä ohjaavana voimana. Kansainvälisen merioikeuden alaan kuuluvat kysymykset ovat viime vuosien aikana jatkuvasti olleet esillä maailmanjärjestön piirissä ja se valmistelee uutta merioikeuskonferenssia, joka on tarkoitettu pidettäväksi vuonna 1973.

Syitä, jotka ovat johtaneet perinnäisten käsitysten uudelleen arviointiin, voidaan mainita useita. Jos puhtaasti alueelliset ja poliittiset näkökohdat, joiden vaikutusta valtioiden kannanottoihin ei luonnollisestikaan pidä väheksyä, tässä yhteydessä sivuutetaan, voidaan kysymyksessä olevan uudelleenarvioinnin katsoa johtuvan samoista meidän ajallemme ominaisista tekijöistä, jotka voimakkaasti vaikuttavat ihmiskunnan elämään monilla muillakin aloilla. Näitä tekijöitä on ennen muuta nykyajan teknillinen kehitys, jonka saavutukset ovat tehneet mahdolliseksi myös syvällä merenpinnan alla olevien luonnonvarojen hyväksikäytön. Aavan meren pohjan kiinteät ja sedimentteinä esiintyvät mineraalivarat merkitsevät jo nykyisin täysin realistisina pidettävien odotusten mukaan olennaista ja pitkäaikaista täydennystä teollisuuden raaka-aine-

⁴ Tässä tarkoitetaan Kanadan toimenpiteitä, joista mainitaan lähemmin jäljempänä.

⁵ Jo KL:n toimesta v. 1930 pidetty Haagin kodifiointikonferenssi käsitteli aluumeren leveyden määrittämistä, mutta sopimusta ei saatu aikaan. Asian käsittelystä siellä ja Genevessä vv. 1958 ja 1960 ks. esim. *Colombos*, m.t.s. 103 ss. ja *Oda*, International control of sea resources, Leyden 1963, s. 26 s. ja 98 ss. On huomattava, ettei International Law Commission (I.L.C.), joka valmisti ehdotukset v. 1958 hyväksytyiksi merioikeussopimuksiksi, tehnyt esitystä siitä, miten leveäksi aluumeri olisi määrättävä. Sitä vastoin se katsoi, ettei se voinut tunnustaa valtiolle oikeutta sellaisen lisävyöhykkeen perustamiseen, jonka alueella sillä olisi yksinomainen kalastusoikeus. Ks. I.L.C. Report, 1956, s. 32.

⁶ *Eek*, Världshavens frihet och fred, Stockholm 1971, s. 37 ss. — Teos, jota voi suositella muillekin kuin lakimiehille, sisältää selvästi laaditun katsauksen kansainvälisen merioikeuden ajankohtaisiin ongelmiin.

varastoihin.⁷ Puhutaanpa siitäkin, että niiden markkinoille tuleminen voi eräillä aloilla ratkaisevasti heikentää nykyisten tuottajien kilpailukykyä. Myös meren elollisten luonnonvarojen hyväksikäyttö on varsinkin laajentuneen ja kehittyneen valtamerikalastuksen ansiosta saavuttanut lisääntyvää merkitystä. Ihmiskunnan elintarvikehuollon edellytetään tulevaisuudessa entistä enemmän perustuvan meren antimien varaan.⁸ Teollisuusmaat uhraavat jo nykyisin suuria summia meren ja merenpohjan luonnonvarojen tutkimiseen ja niiden hyväksikäytön kehittämiseen. Kehitysvaltiot taas näkevät rannikkojensa edustalla alueen, jonka ne mahdollisimman laajalti haluaisivat varata omia kansallisia tarpeitaan varten. Myös merialueiden sotilaallinen merkitys on muuttunut, varsinkin kun teknillinen kehitys on tehnyt mahdolliseksi käyttää merenpohjaakin sotilaallisiin tarkoituksiin.⁹

Samalla, kun eri puolilla maailmaa sijaitsevat merialueet ovat

⁷ Arviolta noin 80 % valtamerien pohjasta kuuluu syvän meren alueeseen. Tämän alueen mineraalivaroista tiedetään, että pohjalla on suunnattomat määrät (ehkä n. biljoona tonnia) ns. mangaanimöykkyjä (noduleita), jotka runsaan mangaanipitoisuuden lisäksi sisältävät kobolttia, kuparia, nikkeliä ym. Näiden kerrostumien otaksutaan kasvavan nopeammin kuin niitä voitaisiin käyttää. Vastaavanlaisia kerrostumia, jotka sisältävät fosforiittimöykkyjä, on matalammissa vesissä. Lisäksi on merenpohjassa paikoitellen rikkaita fosfaattiesiintymiä, metalleja sisältäviä liejuja ym. Erityisesti mannermaajalustalta saatavien luonnonvarojen joukossa ovat ensi sijalla öljy, luonnonkaasu ja rikki. Luonnonkaasua on runsaasti mm. Pohjanmeren alla. Maailman öljyntuotannosta lasketaan vuoteen 1980 mennessä noin kolmanneksen tulevan merenalaisista esiintymistä. Itämeren alueellakin öljyä on löydetty Puolan ja Saksan rannikoilta.

Mahdollisuudet käyttää hyväksi syvemmällä olevia mineraali-, öljy- ja kaasuesiintymiä ovat tekniikan kehittyessä jatkuvasti kasvaneet. Koeporauksia on suoritettu jo 6 000 metrin syvyydessä vedessä ja tuotannollisessa tarkoituksessa porataan öljyä ym. alueilta, joiden kohdalla veden syvyys lähenee 200 metriä. Nodulikerrostumien »ruoppaamista» varten kehitetään menetelmää, jonka avulla uskotaan päästävän yli 1 200 metrin syvyyteen. Ks. edellä sanotusta lähemmin: Meritieteen tehtävistä, Merentutkimuslaitoksen julkaisu N:o 222, Helsinki 1967, s. 36 ss. ja Report of the Ad hoc Committee to study the peaceful uses of the seabed and the ocean floor beyond the limits of national jurisdiction, General Assembly official records, A/7230, New York 1968, s. 23 ss.

⁸ Merenpohjan elollisten luonnonvarojen hyväksikäytöllä lienee merkitystä lähinnä vain mannermaajalustan osalta (sienet, helmenpyynti). Ks. Oda, m.t.s. 181 ss. ja Eek, m.t.s. 45 ss. Maailman merikalastuksen tuoton lisääntyminen 17 miljoonasta tonnista vuonna 1948 57 miljoonaan tonniin vuonna 1966 on ollut erittäin voimakasta ja alkaneen vuosikymmenen lopulla määrän lasketaan lähenevän 200 miljoonaa tonnia vuodessa. Eek, m.t.s. 21 ja edellä mainittu Merentutkimuslaitoksen julkaisu, s. 24 ss. Kalastustoiminnan lisääntymisen ja tehokkaampien pyyntimenetelmien ohella sanottu kehitys on perustunut merentutkimuksen tuloksiin ja meteorologisen tiedotuksen parantumiseen.

⁹ Girard, Military Uses of the Continental Shelf and the Seabed Beyond, Towards a Better Use of the Ocean, A Sipri Monograph, Uppsala 1969, s. 175 ss.; Eek, m.t.s. 124 ss.

edellä mainituista syistä saaneet entistä enemmän merkitystä, on niiden jatkuvasti lisääntyvä ja monipuolistuva käyttäminen tuonut mukanaan erilaisia haitallisia ja vahingollisia vaikutuksia ja potentiaalisia vaaroja. Vähitellen etenevä pilaantuminen uhkaa merellisen ympäristömme ekologista tasapainoa. Kysymys merten pilaantumisen ehkäisemisestä onkin muodostumassa erääksi maailman merialueiden käytön tulevan järjestelyn keskeisistä ongelmista.

Meriä koskevat kysymykset ovat viime vuosina usein olleet esillä valtioiden keskisissä suhteissa. Erityisesti YK:n piirissä on havaittu, että meren ja sen pohjan oikeudellisen aseman kehittäminen on yksi aikamme suurista kysymyksistä, johon kaikkien kansojen tulee ottaa kantaa. Tämä koskee myös Suomea. Itämeren valtiona Suomellakin on tiettyjä merellisiä etuja valvottavanaan, vaikka se ei pyrikään pitämään niistä huolta muiden kansojen kustannuksella. Kansainvälistä merioikeutta kehitettäessä on tosin — luonnollisista syistä — lähinnä pidetty silmällä valtameriä ja niiden rannikoita. Sellaiset erikoiskysymykset, jotka ovat ominaisia Itämeren kaltaiselle sisämerialueelle, eivät aina ole saaneet osakseen riittävästi huomiota. Tämän vuoksi on tärkeätä, että tulevassa merioikeuskonferenssissa ja sen valmisteluissa myös sisämeriä koskevat erikoisongelmat tarpeellisessa määrin huomioidaan.¹⁰

Ennen kuin ryhdymme lähemmin tarkastelemaan eräitä tarkistuksen ja uudelleenarvioinnin kohteeksi joutuneita kansainvälisen merioikeuden alaan kuuluvia kysymyksiä, on syytä luoda lyhyt katsaus tilanteeseen meitä lähinnä olevilla merialueilla. Tällaisen katsauksen

¹⁰ Tässä puhutaan nimenomaan sisämeristä eikä siis suljetuista merialueista ns. vapaiden merien vastakohtana. Sisämeren maantieteellis-juridisesta käsitteestä lähemmin: *Manner*, Sisämeriä, erityisesti Itämeriä, koskevia kansainvälisoikeudellisia näkökohtia silmällä pitäen erityisesti niiden suojaamista pilaantumista aiheuttavilta aineilta, JFT 1959, s. 246 ss.

Voidaan kuitenkin palauttaa mieleen, että Neuvostoliiton taholla on historiallisiin perusteisiin viitaten aika ajoin (viimeksi v. 1971) tuotu esiin käsitys, että Itämeri olisi pidettävä sotilaallisessa mielessä suljettuna merialueena. Tanskan ja Ruotsin sopimuksen vuodelta 1968, Venäjän ja Ruotsin sopimuksen vuodelta 1759 sekä eräiden aseellista neutraliteettia koskevien sopimusten vuosilta 1780—81 ja 1800 on väitetty tukevan tätä käsitystä. Tältä vuosisadalta voidaan sen sijaan mainita vain yksi sanottua käsitystä vastaava, joskin käytännössä merkityksettömäksi jäänyt sopimusmääräys. Se sisältyy v. 1920 tehdyn Tarton rauhansopimuksen 12 artiklaan, jonka mukaan »Sopimusvaltiot kannattavat periaatteessa Suomenlahden ja koko Itämeren neutralisoimista».

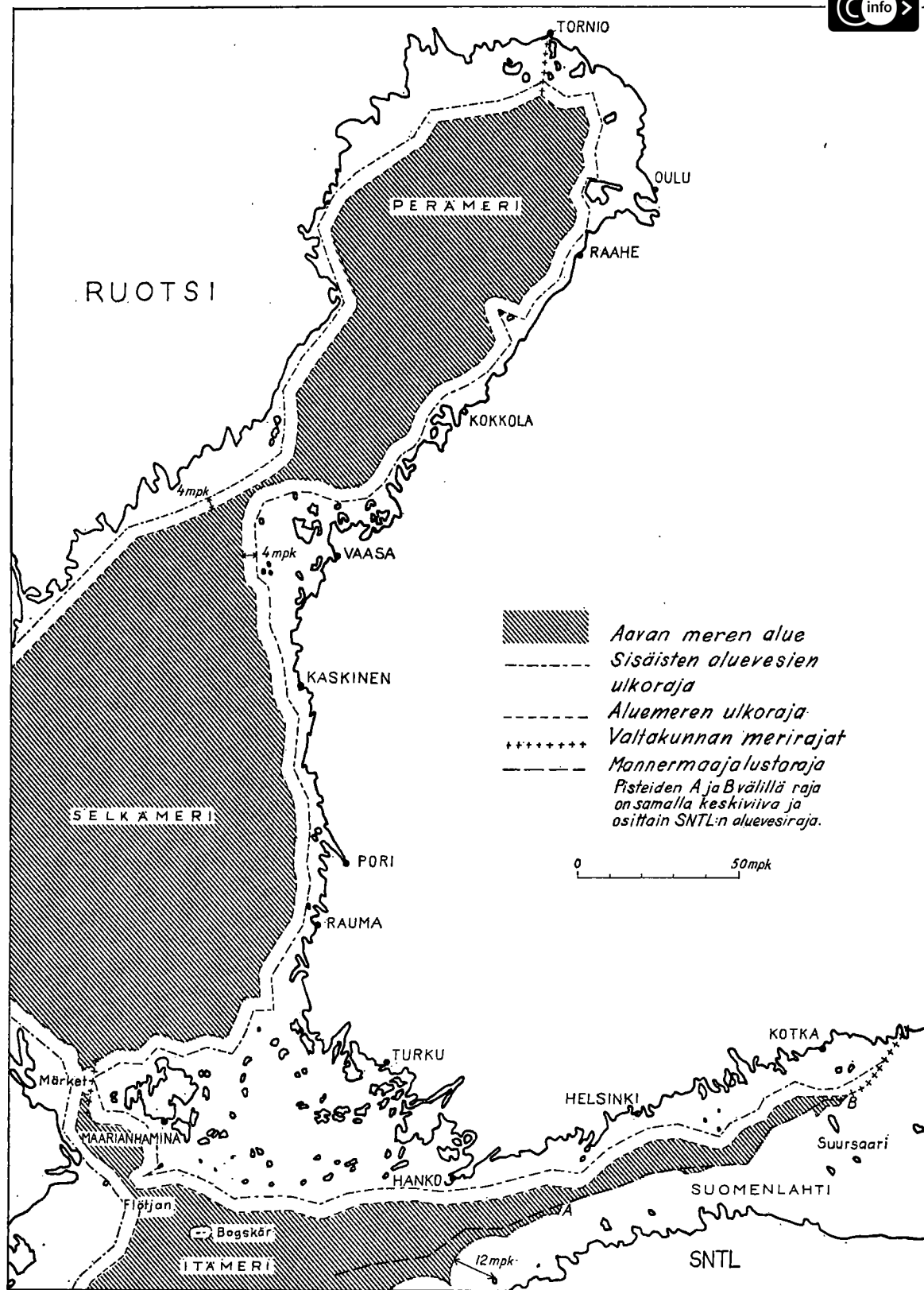
Edellä sanotusta huolimatta Itämeri voidaan lukea ns. vapaisiin meriin kuuluvaksi. Tanska on v. 1857 tehdyn sopimuksen perusteella sitoutunut myöntämään kaikille aluksille vapaan pääsyn Itämerelle ja samaa tarkoittava määräys on myös Versaillesin sopimuksessa vuodelta 1919 (195 art.).

Todettakoon myös, ettei suljettuja meriä koskevaa kysymystä lainkaan otettu käsiteltäväksi vuoden 1958 merioikeuskonferenssissa. Edellä sanotusta ks. myös *Butler*, *The Law of Soviet Territorial Waters*, New York 1967, s. 22 s., *Verzijl*, *International Law in historical perspective*, Vol. IV. Leyden 1971, s. 111 ss., *Colombos*, m.t.s. 192 ss. ja *Castrén*, *Kansainvälinen oikeus*, Porvoo 1947, s. 125.

pohjaksi voidaan ottaa tähän kirjoitukseen liittyvä karttapiirros Suomea ympäröivän merialueen oikeudellisesta jakautumisesta.

Karttapiirrokseseen on merkitty Suomen aluemerien ulkoraja eli kansainvälinen aluevesiraja, joka Suomen aluevesien rajoista vuonna 1956 annetun lain (463/1956 myöhempine muutoksineen) mukaan on neljän meripeninkulman eli 7408 metrin etäisyydellä sisäisten aluevesien ulkorajasta, lukuun ottamatta Bogskärin erillistä luotoryhmää, jota ympäröivän aluemerien leveys on kolme meripeninkulmaa. Suomen ja Ruotsin välisenä rajana Perämerellä Tornion saaristossa sekä Ahvenanmerellä Märketin luodon etelä- ja pohjoispuolella on Haminan rauhan jälkeen Torniossa 19 päivänä tammikuuta 1811 allekirjoitetussa topografisessa rajanselityksessä määrätty valtakunnan meriraja, viimeksi mainitussa kohdassa sellaisena, kuin se on sisällytetty 20 päivänä lokakuuta 1921 allekirjoitettuun Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskevaan sopimukseen. Vuonna 1969 tehdyn lainmuutoksen (781/1969) jälkeen viimeksi mainitussa rajanselityksessä ja sopimuksessa määrätty meriraja rajoittaa Suomen aluemerta myös Ahvenanmerellä Flötjanin saaren lounaispuolella, joskaan Ruotsin aluevedet eivät tällä kohdalla ulotu sanottuun rajaan saakka. Sen sijaan Merenkurkussa aluevetemme ulottuvat yli vuonna 1811 määrätyn rajan, mutta sielläkin on Suomen ja Ruotsin aluevesien välillä aavan meren aluetta. Neuvostoliittoa vastaan meillä on yhteinen meriraja Suomenlahdella Vironlahden saaristossa, jossa raja perustuu Pariisin rauhansopimukseen, sekä Haapasaaren saariston kohdalla, jossa se on määrätty 20 päivänä toukokuuta 1965 Suomen ja Neuvostoliiton kesken merialueiden ja mannermaajalustan rajoista Suomenlahdella tehdyssä sopimuksessa (SopS. 20/1966). Viimeksi mainittu sopimus sisältää myös määräyksiä kummankin valtakunnan aluevesien ulkorajan kulusta itäisellä Suomenlahdella siten, kuin oheinen karttapiirros lähemmin osoittaa. Karttaan on Suursaaren länsipuolelle niin ikään merkitty Suomenlahden keskiviivaa seuraava vuoden 1965 sopimukseen perustuva mannermaajalustan raja Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Samalla on sovittu siitä, ettei kumpikaan sopimuspuoli ulota kalastus- tai muita vyöhykkeitään yli sanotun keskiviivan. Tässä yhteydessä Neuvostoliitto on myös pidättäytynyt ulottamasta aluemertaan yli Suomenlahden keskiviivan sellaisissa kohdissa, joissa sanottu viiva on lähempänä kuin 12 meripeninkulman etäisyydellä Neuvostoliiton sisäisten aluevesien ulkorajasta.¹¹

¹¹ Tarton rauhansopimuksen mukaan oli sekä Suomen että silloisen Neuvosto-Venäjän aluemerien leveys Suomenlahdella eräin poikkeuksin neljä meripeninkulmaa. Toisen maailmansodan jälkeen NL on ottanut käyttöön 12 meripeninkulman levyisen aluemerien ja siitä on tullut sanotun leveyden innokkain puolustaja. Aluemerien leventäminen ja sen aiheuttamat toimenpiteet vieraiden kalastusalusten osalta johtivat 1950-luvun taitteessa protesteihin ja noottienvaihtoon NL:n sekä toisaalta Ruotsin ja Tanskan kesken. Oda, m.t.s. 15 ja 24 sekä Butler, m.t.s. 5 ja 71 ss.

Suomea ympäröivän merialueen oikeudellinen jakautuminen.

Vuonna 1965 tehdyssä sopimuksessa mannermaajalustan raja määrittiin vain varsinaisella Suomenlahdella Hankoniemestä itään. Uudessa vuonna 1967 tehdyssä sopimuksessa (SopS. 11/1968) rajaa jatkettiin myös Itämeren koillisosaan Utön (Grimsöarna) ja Hiidenmaalla olevan Ristnan majakan väliselle linjalle saakka.

Suomen ja Ruotsin välillä käydyt neuvottelut mannermaajalustan rajan määrittämisestä Pohjanlahdella, Ahvenanmerellä ja Itämeren pohjoisosassa eivät vielä ole johtaneet sopimukseen. Tällainen raja olisi luonnollisesti tarpeen siellä, missä valtakunnilla ei ole yhteistä merirajaa. Kun Itämeri on suhteellisen matala (keskisyvyys 55 m), se kokonaisuudessaan on sitä ympäröivien valtioiden mannermaajalustaa. Lähtien vuonna 1958 Genevessä tehdyn mannermaajalustasopimuksen pohjalta voitaisiin teoreettisesti määritellä piste, jossa Suomen, Ruotsin ja Neuvostoliiton mannermaajalusta-alueet yhtyvät. Käytännössä tätä pistettä ei kuitenkaan vielä tiedetä, koska sen määrittäminen edellyttää kaikkien kolmen kysymyksessä olevan valtion yhdensuuntaisia kannanottoja.

Karttapiiroksesta käy ilmi, että Suomenlahdella aavan meren alue, eli niin sanottu kansainvälinen merialue, on vähäisin poikkeuksin lahden keskiviivan pohjoispuolella, siis sen Suomen puoleisessa osassa. Että näin on laita, toisin sanoen, että Suomenlahdella yleensä on yhtäjaksoinen aavan meren alue, riippuu siitä, että alue-meri ympäröi rannikoitamme vain neljän meripeninkulman levyisenä vyöhykkeenä. Sisäiset aluevetemme sen sijaan ovat eräissä kohdin varsin laajat. Näin on laita erityisesti Lounais-Suomen ja Ahvenanmaan välisellä saaristoalueella, missä ne muodostavat pitkälle kohti Ruotsin rannikkoa ulottuvan kiilan.

Ennen Haminan rauhaa oli Pohjanlahti kokonaisuudessaan Ruotsin valtakunnan sisäinen merialue. Tilanne muuttui, kun Ruotsi menetti Suomen ja siten lakkasi vallitsemasta Pohjanlahden molempia rannikoita. Rajanaapurien kesken vuonna 1811 tehdyn topografisen rajanselityksen karttaan on merkitty raja keskelle Pohjanlahtea. Vaikka Ruotsi Suomen tavoin myös Pohjanlahdella on vanhastaan katsonut aluemerensä leveydeksi neljä meripeninkulmaa sisäisten aluevesien ulkorajasta lukien,¹² se on vielä varsin myöhään edustanut käsitystä, jonka mukaan vuonna 1811 Pohjanlahden karttaan vedettyä viivaa olisi pidettävä muuna kuin pelkkänä demarkaatiolinjana.¹³ Tämän tulkinnan, johon Ruotsin ta-

¹² Neljän meripeninkulman raja on Ruotsissa peräisin jo vuodelta 1779, jolloin siitä otettiin (tosin eri mittoja käyttäen) määräys laivastolle sotaa varten annettuihin ohjeisiin. — Ruotsin nykyinen aluevesilaki on vuodelta 1966.

¹³ Eri tulkintoja selostaa *Björkstén*, *Das Wassergebiet Finnlands in völkerrechtlicher Hinsicht*, Helsinki 1925, s. 75 s. *Björkstén* pitää sanottua linjaa intressipiirien rajana, jonka yli kumpikaan valtio ei saisi ulottaa rannikkomertaan, elleivät valtiot yhteisesti selitä tai kauan jatkunut käytäntö osoita, ettei demarkaatiolinjalla ole merkitystä.

holta on nojaututtu muun muassa vuonna 1955 YK:n pääsihteerille annetussa lausunnossa, Suomi on ottanut huomioon toteuttaessaan vuonna 1969 aluevesilakinsa edellä mainitun tarkistuksen merirajan kulkua Ahvenanmerellä koskevalta osin (781/1969). Vaikka vieraiden alusten päästäkseen Pohjanlahden satamiin täytyykin kulkea joko Suomen tai Ruotsin aluevesien lävitse, ne voivat suurimmassa osassa Pohjanlahtea nauttia aavan meren vapautteen sisältyvistä eduista. Kun erityisesti Pohjanlahdella varsin huomattava maan kohoaminen aiheuttaa rantaviivan ja siten myös sisäisten aluevesiemme ulkorajan peruspisteiden muutoksia, on näistä muutoksista, jotka aluevesilain 4 §:n mukaisesti kolmenkymmenen vuoden väliajoin on otettava huomioon, seurauksena aluevesirajamme siirtyminen ulospäin ja siitä johtuva aavan meren alueen kaventuminen. Vaikuttaako sanottu kaventuminen myös mannermaajalustan välirajaan Pohjanlahdella, jää käytännössä ilmeisesti riippumaan siitä, mitä sanotun rajan paikasta Suomen ja Ruotsin kesken sovitaan.

Niin kuin edellä on mainittu, Suomi on sopimuksin Neuvostoliiton kanssa järjestänyt eräät sen aluevesien rajoja Suomenlahden itäosassa koskevat kysymykset sekä niin ikään sopinut mannermaajalustan jakautumisesta Suomenlahdella ja Itämeren koillisosassa. Muista tähän yhteyteen kuuluvista kaksipuolisista sopimuksista voidaan mainita 13. päivänä kesäkuuta 1969 allekirjoitettu sopimus kalastuksesta ja hylkeenpyynnistä eräillä Neuvostoliiton aluevesiin kuuluvilla merialueilla Suomenlahdella (SopS. 24/1970) sekä 7. päivänä joulukuuta 1956 tehty Suomen ja Neuvostoliiton keskinen sopimus yhteistoiminnasta ihmishengen pelastamiseksi Itämerellä (SopS. 35/1956). Elokuun 25. päivänä 1971 on tehty sopimus pelastustöiden suorittamisesta Suomen ja Neuvostoliiton vesillä (SopS. 37/1971).

Ruotsin kanssa tehdyistä sopimuksista kuuluu tähän yhteyteen 16. päivänä syyskuuta 1971 allekirjoitettu rajajokisopimus, joka kalastuksen osalta koskee myös Tornionjoen suun edustalla olevaa merialuetta. Muita kuin Suomen kansalaisia koskevista kalastusoikeudellisista järjestelyistä voidaan todeta, että vuonna 1960 muutetun kalastuslain 2 §:n mukaan Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kansalaisilla on vastavuoroisuuteen perustuen sama oikeus kotitarve- ja virkistyskalastukseen meressä kylänrajan ulkopuolella ja valtiolle kuuluvien saarten ja luotojen äärellä, kuin Suomen kansalaisillakin. Pohjoismaisen yhteistyön piiriin kuuluu niin ikään Suomen, Tanskan, Norjan ja Ruotsin kesken 8. päivänä joulukuuta 1967 allekirjoitettu sopimus öljyn aiheuttaman meren saastunnan ehkäisemiseksi annettujen määräysten noudattamisen valvonnasta (SopS. 69/1967), sekä Pohjoismaiden keskinen jäänmurtajien yhteistoimintaa koskeva sopimus 20. päivästä joulukuuta 1961 (SopS. 36/1961).

Keski-Euroopassa vallitseva poliittinen tilanne on olennaisesti vaikeuttanut Itämeren aluetta koskevien sopimusjärjestelyjen ai-

kaansaamista. Tämä on sitäkin valitettavampaa, kun useimmat Itämeren valtiot ovat suhtautuneet pidättyvästi Genevessä vuonna 1958 tehtyihin merioikeussopimuksiin, Suomen ollessa näistä valtioista ainoa, joka on allekirjoittanut ja ratifioinut ne kaikki.¹⁴ Se seikka, ettei toistaiseksi ole saatu aikaan koko Itämerta koskevia sopimusmääräyksiä ja yhteistoimintaa meren pilaamisen ehkäisemiseksi, merkitsee vakavaa puutetta, jonka vaikutuksesta eri valtioiden sisäiset, merellisen ympäristön turvaamiseksi suorittamat toimenpiteet voivat jäädä vaille tarkoitettua vaikutusta.

Kun Suomen taholta vuonna 1960 eräässä yhteydessä esitettiin Pohjoismaiden yhteisiä toimenpiteitä Itämeren rauhoittamiseksi radioaktiivisten jätteaineiden sijoittamiselta, ajatus sai kylmän vastaanoton. Suomi puolestaan ei katsonut voivansa liittyä Itämeren lohikannan suojelua koskevaan vuonna 1962 tehtyyn sopimukseen, mutta sanotun sopimuksen eräät määräykset on meillä saatettu valtionsisäisesti voimaan kalastuslain säännösin. Pohjoismaat, Suomi mukaan luettuna, ovat niin ikään suhtautuneet pidättyvästi niille tehtyihin tarjouksiin liittyä Neuvostoliiton, Itä-Saksan ja Puolan 23. päivänä lokakuuta 1968 allekirjoittamaan mannermaajalustaa Itämeressä koskevaan selityskirjaan. Mainittu selityskirja, joka rakentuu vuoden 1958 mannermaajalustasopimuksen periaatteiden varaan, sisältää mm. määräyksen, joka tarkoittaa mannermaajalustan käytön rajoittamista niin, ettei toimilupia saa antaa muille kuin Itämeren valtioiden kansalaisille ja yrityksille. Lisäksi siinä on määräys yhteistoiminnasta mm. merenpohjan käytön aiheuttamaa meren pilaamista koskevissa kysymyksissä.

Saksan kysymykseen liittyvän jännityksen vähittäinen laukeaminen näyttää luovan suotuisimmat edellytykset Itämerta koskevien kysymysten käsittelylle. Esimerkkinä vapaammasta suhtautumisesta voidaan mainita Visbyssä vuosina 1969 ja 1970 Itämeren valtioiden kesken viranomaistasolla pidetyt neuvottelut sopimuksesta, joka koskisi yhteistyötä alusten aiheuttamien öljyvahinkojen torjumiseksi Itämeren alueella. Mitään varsinaista sopimusta ei toistaiseksi ole saatu aikaan, mutta käytännöllistä merkitystä viranomaisten yhteydenotolla ilmeisesti on ollut. Meren pilaantumisen ehkäisemistä koskevia kysymyksiä on useaan otteeseen käsitelty myös Pohjoismaiden neuvoston piirissä, Itämeren tutkijain konferensseissa sekä Suomen ja Neuvostoliiton tiedemiesten välisessä yhteistyössä. Tässä yhteydessä voidaan myös mainita Suomen taholta heinäkuussa 1970 muiden Pohjoismaiden hallituksille tekemä ilmoitus, jonka mukaan Suomi on valmis tekemään aloitteen Itä-

¹⁴ Tanska ja Ruotsi ovat ratifioineet vain mannermaajalustaa koskevan yleissopimuksen. Puola on ratifioinut aavaa merta ja mannermaajalustaa koskevat yleissopimukset. Myös NL on ratifioinut molemmat viimeksi mainitut ja niiden lisäksi aluemerta ja lisävyöhykettä koskevan yleissopimuksen. Saksan liittotasavalta on vain allekirjoittanut mannermaajalustaa koskevan sopimuksen. DDR on kaikkien puheena olevien sopimusten ulkopuolella.

meren pilaamisen torjuntaa käsittelevän Itämeren valtioiden kokouksen koolle kutsumiseksi.

Todettakoon, että Suomi on omalta osaltaan pyrkinyt huolehti-
maan sitä ympäröivien merialueiden suojaamisesta. Odottamatta
Itämeren pilaantumisen ehkäisemistä tarkoittavien kansainvälis-
oikeudellisten järjestelyjen aikaansaamista, meillä on jo vuonna
1965 annettu erityinen laki meren pilaamisen ehkäisemisestä (146/
1965). Sanottu laki, joka täydentää vesilain pilaamissäännöksiä,
tarkoittaa aavaa merta koskevan Geneven yleissopimuksen 24 ja
25 artiklassa tarkoitettujen velvoitusten täyttämistä Suomen osalta.
Laki kieltää Suomen alueelta tai suomalaiselta alukselta käsin
päästämästä tai sijoittamasta mereen jätettä tai muuta ainetta,
jos toimenpide voi aiheuttaa aavan meren tai toisen valtion alue-
vesien haitallista pilaantumista. Sama kielto koskee myös kaivos-
ja muuta siihen verrattavaa toimintaa Suomen alueella tai Suomelle
kuuluvalla mannermaajalustalla. Laissa on lisäksi kansainvälisen
atomienergiajärjestön, IAEA:n, valmistamiin suosituksiin¹⁵ perus-
tuvia määräyksiä radioaktiivisten jäteaineiden mereen sijoittamisen
rajoittamisesta. Niistä käy muun muassa ilmi, että säiliöön pakattua
tai kiinteää radioaktiivista ainetta saa sijoittaa mereen vain yli
2000 metrin syvyyteen, jollaista kohtaa ei ole koko Itämeren alueel-
la. Tässä yhteydessä voidaan myös mainita vuonna 1957 annettu
ja vuonna 1966 olennaisilta osin muutettu laki toimenpiteistä alus-
ten aiheuttamien öljyvahinkojen estämiseksi (289/1957), joka tarkoi-
taa öljyn aiheuttaman meren saastunnan ehkäisemistä koskevan Lon-
toossa vuonna 1954 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen ja siihen
vuonna 1962 tehdyn muutossopimuksen määräysten täyttämistä.

Kun tämän jälkeen ryhdytään tarkastelemaan YK:n pyrkimyksiä
kansainvälisen merioikeuden kehittämiseksi, voidaan todeta, että
jo muutamia vuosia sen jälkeen, kun toisessakaan, vuonna 1960
järjestetyssä merioikeuskonferenssissa ei ollut päästy sopimukseen
vuonna 1958 avoimiksi jääneistä aluemerен yhdenmukaista mää-
rittämistä ja kalastusvyöhykkeitä koskevista kysymyksistä, alettiin
eräiden valtioiden taholta esittää tunnusteluja, jotka koskivat kol-
mannen merioikeuskonferenssin järjestämisen mahdollisuutta.
YK:n yleiskokouksen istuntosaleissa ja käytävillä käytyjen kes-
kustelujen kohteeksi kysymys meriä koskevan kansainvälisoikeu-
dellisen järjestelmän kehittämistä kuitenkin tuli varsinaisesti vas-
ta Maltan vuonna 1967 tekemän meren pohjaa koskevan aloitteen
johdosta.¹⁶ Tämä merkittävä aloite tarkoitti valtioiden lainkäyttö-
vallan ulkopuolella olevan aavan meren pohjan varaamista vain
rauhanomaisiin tarkoituksiin ja sieltä saatavien luonnonvarojen

¹⁵ IAEA; DG/WDS/L. 19. The legal implications of disposal of radio-
active waste into the sea, April 1963.

¹⁶ UN General Assembly. Twenty-second Session, A/6695, 18 August
1967. Asiakirja sisältää Maltan pysyvän edustuston nootin ja siihen liittyvän
muistion.

käyttämistä koko ihmiskunnan ja erityisesti kehitysmaiden hyväksi. Aloitteeseen liittyvässä muistiossa mainitaan ensi kerran aavan meren pohjan olevan ihmiskunnan yhteistä perintöä. Ehdotettu järjestely tähtäsi siihen, että mikään valtio ei saisi pysyvästi vallata osia aavan meren pohjasta omaan käyttöön, vaan noilta alueilta saatavien luonnonvarojen hyväksikäytön tulisi tapahtua YK:n valvonnassa ja sen toimesta järjestetyn kansainvälisen hallinnon alaisena. Aloite sai osakseen laajaa kannatusta ja siihen sisältyvien kysymysten selvittämistä ja kehittelyä varten asetettiin erikoiskomitea, jonka työn tuloksia on käsitelty kaikissa sen jälkeen pidetyissä yleiskokouksen istunnoissa.

Yleiskokouksen päätöslauselmalla 2750/C(XXV) 17. päivästä joulukuuta 1970 komitean tehtäväksi, samalla kun sen jäsenluku kaksinkertaistettiin ja tehtiin päätös kolmannen merioikeuskonferenssin järjestämisestä vuonna 1973, annettiin myös merioikeuskonferenssin asialistalle tulevien kysymysten valmistelu.¹⁷ Tällaisina kysymyksinä päätöslauselmassa mainitaan merenpohjan käyttöä varten perustettavan kansainvälisen hallinnon suunnittelun lisäksi, sen alueen tarkempi määrittely, jolla mainittu hallinto olisi toimivaltainen. Lisäksi luetellaan kysymykset, jotka koskevat aavaa merta, mannermaajalustaa, aluemerta ja läpikulkuoikeutta kansainvälisissä salmissa, lisävyöhykettä, kalastusta ja aavan meren luonnonvarojen säilyttämistä sekä merten pilaantumisen ehkäisemistä ja tieteellistä tutkimusta.¹⁸ Päätöslauselman B-osassa

¹⁷ Suomi on toistaiseksi seurannut nykyisin 85-jäsenisen komitean työtä huomioitsijana, mutta tulee komitean jäseneksi vuonna 1972.

¹⁸ Paitsi lukuisia jäsenmaiden laatimia ehdotuksia ja luonnoksia, jotka on liitetty komitean raportteihin, on YK:n Pääsihteerin toimesta valmistettu ja hankittu komiteaa varten mm. seuraavat erikoisselvitykset:

Survey of existing international agreements concerning the seabed and the ocean floor, and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction. A/AC. 135/10/Rev. 1, 12. August 1968.

Survey of national legislation concerning the sea-bed etc. A/AC. 135/11/Add. 1, 13 August 1968.

Scientific aspects of peaceful uses of the ocean floor. A/AC. 135/17, 18 June 1968.

Legal aspects of the question of the reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and the ocean floor, and the subsoil thereof underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction, and the uses of their resources in the interests of mankind. A/AC. 135/19/Add. 2, 25 June 1968.

Study on the question of establishing in due time appropriate machinery for the promotion of the exploration and exploitation of the resources of the sea-bed and the ocean floor beyond the limits of national jurisdiction, and the use of these resources in the interests of mankind. A/AC. 138/12/Add. 1, 30 June 1969.

Draft, Comprehensive outline of the scope of the long-term and expanded programme of oceanic exploration and research. Prepared by the Special Working Group of the IOC. A/AC. 138/14, 29 July 1969.

The Sea. Prevention and control of marine pollution. Report of the Secretary-General. E/5003, 7 May 1971 (ECOSOC fifty-first session).

korostetaan erityisesti sisämaan valtioiden (land-locked countries) etujen ja niitä koskevien erikoiskysymysten selvittämistä ja huomioon ottamista merenpohjan käyttöä järjestettäessä.

Kansainvälistä merioikeutta ja merenpohja-alueiden oikeudellisen aseman järjestelyä koskevien kysymysten käsittely YK:n piirissä on jo johtanut tuloksiin, joita eräiltä osin voidaan pitää suuntaa antavina. Niinpä yleiskokous 24. istunnossaan joulukuussa vuonna 1969 hyväksyi muiden aavan meren pohjan käytön järjestelyä koskevien kehotusten ja suositusten lisäksi päätöslauselman 2574/D (XXIV), jossa lausutaan, että ennen kansallisen lainkäyttövallan rajojen ulkopuolella olevan merenpohja-alueen saatamista kansainvälisen hallinnon alaiseksi valtioiden sekä fyysisten ja juridisten henkilöiden tuli pidättäytyä kaikista kyseisen alueen luonnonvarojen hyväksikäyttöä tarkoittavista toimenpiteistä. Niin ikään selitetään, ettei mitään vaatimusta, joka kohdistuu osaan syvän meren pohjasta tai sen luonnonvaroista, ollut toistaiseksi hyväksyttävä. Tämän, ns. moratorio-päätöslauselman merkityksestä on oltu eri mieltä. YK:n jäsenvaltioita yleisesti sitovana sanottua päätöslauselmaa ei voida pitää, vaan lähinnä on kysymys suosituksesta, jonka sisältöä päätöslauselman puolesta äänestäneiden valtioiden edellytetään noudattavan.¹⁹ Lisäksi on huomautettu, että päätöslauselma tuskin on edistänyt siinä tarkoitettua asiaa, koska siihen sisältyvä kielto on omansa yllyttämään valtioita laajentamaan niiden lainkäyttövallan alaisen meri- ja merenpohja-alueen rajoja, mikä pyrkimys voi johtaa mm. aluemerin leveyden kohtuutonta lisäämistä koskeviin vaatimuksiin. Lisäksi sen on katsottu jarruttavan kehitystä merentutkimuksen alalla.²⁰

Vuotta myöhemmin yleiskokous, samalla kun se teki edellä mainitun päätöksen kolmannen merioikeuskonferenssin koolle kutsumisesta, hyväksyi päätöslauselman 2749 (XXV), joka sisältää kansallisen lainkäyttövallan rajojen ulkopuolella olevaa meren ja valtameren pohjaa ja sen sisustaa vallitsevia periaatteita koskevan julistuksen. Tässä julistuksessa, jota YK-käytännön mukaan voidaan pitää esivaiheena kansainvälistä yleissopimusta valmisteltaessa, on haluttu vahvistaa ne periaatteet, joita noudattaen kysymyksessä olevien merenpohja-alueiden oikeudellinen asema ja käyttö pyritään järjestämään. Julistuksessa selitetään »juhlallisesti», että usein mainitut merenpohja-alueet ovat ihmiskunnan yhteistä perintöä, ettei mitään osaa niistä saa vallata tai saattaa jonkin valtion suvereniteetin alaiseksi ja että niiltä saatavien luonnonvarojen käytön tulee tapahtua koko ihmiskunnan hyväksi, tekemättä eroa rannikolla ja sisämaassa sijaitsevien valtioiden välillä sekä ottamalla erityisesti huomioon kehitysmaiden tarpeet. Julistuksen mukaan aavan meren pohjan ja sen luonnonvarojen käytön tulee

¹⁹ Päätöslauselmaa kannatti vain 62 jäsenmaata (mm. Suomi ja Ruotsi), joten se tuli hyväksytyksi varsin pienellä äänimäärällä.

²⁰ Sanotusta syystä mm. Norja ja Tanska vastustivat päätöslauselmaa.

edistää maailman talouden tervettä kehitystä ja kansainvälisen kaupan tasapuolista kasvua. Epäedulliset vaikutukset raaka-aineiden hintoihin on pyrittävä estämään. Kaiken toiminnan, mitä alueella harjoitetaan, tulee tapahtua perustettavan kansainvälisen hallinnon alaisena ja kansainvälisen oikeuden sääntöjä noudattaen. Julistuksessa puhutaan lisäksi valtioiden välisestä yhteistoiminnasta merentutkimuksen ja meren pilaantumisen ehkäisemisen alalla. Aavan meren vapauden periaatetta julistuksessa ei mainita, mutta selitetään, että merenpohja-alueiden oikeudellisen aseman järjestely ja näiden alueiden käyttäminen ei saa vaikuttaa yläpuolella olevan vesialueen ja ilmatilan oikeudelliseen asemaan eikä loukata rannikkovaltioiden oikeutta torjua niiden alueilla ilmeneviä merenpohjan käytöstä johtuvia pilaantumishaittoja. Milloin merenpohjan ja sen luonnonvarojen käyttäminen aiheuttaa valtioiden välisiä erimielisyyksiä, ne on ratkaistava YK:n peruskirjan 33 artiklan mukaisesti sellaista menettelyä noudattaen, josta merenpohjan kansainvälistä asemaa järjestettäessä sovitaan.

Julistuksessa korostetaan niin ikään, että kysymyksessä olevat merenpohja-alueet on varattava yksinomaan rauhanomaisiin tarkoituksiin. Valtioiden tulee pyrkiä aikaansaamaan sopimuksia, joiden avulla merenpohja voitaisiin pysyttää varustelukilvan ulkopuolella. Ensimmäinen tavoite tällä tiellä onkin jo saavutettu, yleiskokouksen samassa istunnossa hyväksyessä ja esittäessä valtioiden allekirjoitettavaksi sopimuksen, joka kieltää sijoittamasta ydinaseita ja muita joukkotuhoaseita meren tai valtameren pohjaan ja sen sisustaan.²¹ Sopimus, joka kuten tunnettua on valmisteltu Geneven aseriisuntakonferenssissa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen yhteistyön tuloksena, ei koske muita kuin siinä mainittuja aseita. Merenpohjan täydellisestä demilitarisoinnista ei siis vielä ole kysymys, varsinkin, kun sopimukseen sisältyvän kiellon ulkopuolelle on jätetty rannikoita ympäröivä vyöhyke, joka ulottuu 12 meripeninkulman etäisyydelle kunkin ao. valtion sisäisten aluevesien ulkorajasta. Vaikka sopimusta, siitä huolimatta, että se jättää edelleen runsaasti tilaa sotilaalliselle toiminnalle merenpohjassa, voidaankin Moskovan ydinkoekieltosopimuksen ja ydinaseiden leviämisen estämisestä tarkoittavan sopimuksen rinnalla pitää merkittävänä askeleena kohti kaukaisena tavoitteena olevaa täydellistä aseriisuntaa, ei merenpohjan demilitarisointi suinkaan muodosta, kuten *Eek* huomauttaa,²² merenpohjan rauhanomaisen käytön järjestelyn koko sisältöä, vaan se on ainoastaan yksi tärkeä edellytys sanottujen alueiden ja niiden luonnonvarojen kansainvälistämiselle.

²¹ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 2660 (XXV). Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof.

²² M.t.s. 136 s.

YK:n kolmannen merioikeuskonferenssin valmistelut ovat siis tätä kirjoitettaessa edelleen kesken ja asiaa on viimeksi käsitelty yleiskokouksen 26. istunnossa.²³ Kun konferenssin asialuetteloa ei vielä ole vahvistettu, ei toistaiseksi tiedetä, mitkä kysymykset tulevat siinä käsiteltäviksi. Eräät tärkeimmistä käsiteltävistä aiheista on lueteltu konferenssia valmistelewan komitean toimeksiantoa koskevassa päätöslauselmassa. Itse asiassa sanottu luettelo peittää kansainvälisen merioikeuden koko alan ja kysymys näyttääkin olevan siitä, miten laajalti ja miltä osin eri ongelmat otetaan konferenssissa keskustelun alaisiksi.²⁴ Voidaan sanoa, että useat käsiteltäviksi ehdotetut kysymykset ovat siinä määrin toisistaan riippuvaisia, ettei olisi asianmukaista ottaa niitä erillisinä ratkaistaviksi. Viimeksi sanottu koskee mm. aluemerren leveyden määrittämistä, joka vaikuttaa kalastusvyöhykkeiden perustamista koskevien vaatimusten käsittelyyn ja tuo toisaalta mukanaan kysymyksen kulkuoikeuden turvaamisesta kansainvälisissä salmissa. Siitä taas, päästääkö merioikeuskonferenssissa sopimukseen aluemerren leveydestä ja mannermaajalustan rajan määrittämisperusteiden tarkistamisesta, tulee viime kädessä riippumaan, miltä osin aavan meren pohja on saatettavissa kansainvälisen hallinnon alaiseksi. Ilmeisesti myös kysymys kansainvälisen merenpohjahallinnon organisaatiosta ja toimivaltuuksista tulee vaikuttamaan konferenssissa käsiteltävien muiden erityiskysymysten ratkaisemiseen. Tässä yhteydessä on vielä liian aikaista esittää mitään arviointia konferenssin onnistumisen mahdollisuuksista enempää kuin yksityiskohdaisemmin puuttua asiain käsittelyssä ehkä esille tuleviin vaikeuksiin. Pitäen taustana sitä mitä edellä on esitetty maattamme ympäröivien merialueiden oikeudellisesta asemasta, kosketellaan seuraavassa eräitä niistä pääkysymyksistä, jotka on aiottu saattaa YK:n kolmannen merioikeuskonferenssin käsiteltäviksi.

Aavan meren pohjan hyväksikäytön saattaminen kansainvälisen hallinnon alaiseksi ei välittömästi koske Itämeren valtioita, koska Itämeren alueella ei ole valtioiden lainkäyttövallan ulkopuolella olevaa merenpohja-aluetta. Kun näet kysymys on merenpohjasta, eivät valtion lainkäyttövallan rajat määräydy vain aluemerren leveyden, vaan myös valtiolle kuuluvan mannermaajalustan ulottuvaisuuden mukaisesti. Tämä kriteeri sulkee Itämeren, joka kokonaisuudessaan on sitä ympäröivien valtioiden mannermaajalustaa, ehdotetun uuden järjestelyn ulkopuolelle.

Edellä sanottuun liittyen voidaan todeta, että mannermaajalus-

²³ Merenpohjakomitean työstä laadittu selonteko vuodelta 1970 sisältyy yleiskokousasiakirjaan A/8021. Komitean jakauduttua sen tehtävän laajentamisen johdosta kolmeen alakomiteaan se on antanut vuoden 1971 yleiskokoukselle kolme raporttia, A/AC. 138/60, 61 ja 62.

²⁴ Jäsenvaltioiden laatimia ehdotuksia konferenssin käsiteltävistä asioista sisältyy yleiskokousasiakirjaan A/AC. 138/61, 26 August 1971. Eräät niistä sisältävät kymmeniä kohtia ja alakohtia.

tan ulkorajan tarkalla määrittämisellä siellä, missä vastassa ei ole toisen valtion mannermaajalustaa, on tärkeä merkitys, paitsi sanotun alueen käytön kannalta, myös sen vuoksi, että mainittu raja määrää, miten pitkälle rannikkovaltion lainkäyttövalta merenpohjan osalta ulottuu. Tähän seikkaan on usein viitattu perusteluna vaatimuksille, jotka tarkoittavat mannermaajalustaa koskevan yleissopimuksen 1 artiklassa olevan määritelmän tarkistamista. Sanotun määritelmän mukaan mannermaajalustalla tarkoitetaan »rannikon edustalla, mutta aluemerен ulkopuolella olevaa merenpohjaa sisustoiteneen 200 metrin syvyyteen asti, tai tätä rajaa kauemmaksi, missä veden syvyys sallii tällaisten alueiden luonnonvarojen hyväksikäytön». Tämä liukuva, hyväksikäyttömahdollisuuteen (exploitability) perustuva raja, jonka ottamista sopimustekstiin jo vuoden 1958 merioikeuskonferenssissa vastustettiin, antaa rannikkovaltioille mahdollisuuden varsin epämääräisin teknillis-taloudellisin perustein lukea mannermaajalustansa piiriin paljon laajempia merenpohja-alueita kuin mihin pelkkä 200 metrin syvyysrajan noudattaminen oikeuttaisi. Eräät tutkijat ovatkin katsoneet, että yleissopimukseen sisältyvä liukuva rajanmääritys itse asiassa jo merkitsee eräänlaista maailman merenpohja-alueiden potentiaalista jakamista rannikkovaltioiden kesken.²⁵ On huomattava, ettei mahdollisuus edellä mainitulla tavalla laajentaa mannermaajalustan aluetta rajoitu vain niihin valtioihin, joilla on riittävät taloudelliset ja teknilliset mahdollisuudet merenpohjan hyväksikäyttöön myös 200 metrin syvyysrajan ulkopuolella. Yleissopimus edellyttää näet, että valtio, joka itse on vailla sanottuja mahdollisuuksia, voi myöntää toimiluvan muuta kansallisuutta olevalle yritykselle ja siten vieraan pääoman avulla osoittaa omaavansa oikeuden mannermaajalustansa laajentamiseen.

Edellä sanotun perusteella näyttää ilmeiseltä, että kysymys mannermaajalustan ulkorajaa koskevan määritelmän tarkistamisesta tulee konferenssissa saamaan osakseen erityistä huomiota. Hyväksikäyttömahdollisuuteen perustuva liukuva raja haluttaneen korvata täsmällisemmällä, joko syvyys- tai etäisyysmittoihin sidotulla rajanmäärityksellä. Miten pitkälle raja tällöin on vietävä, on kysymys, josta valtiot tuskin vielä ovat yksimielisiä. Kun kysymys kytkeytyy merenpohjan luonnonvarojen hyväksikäytön kansainväliseen järjestelyyn, voitaneen olettaa, että samalla kun rannikkovaltiot mielellään näkevät, että niiden täysivaltaisuuden alaisen merenpohjan osan raja määrätään mahdollisimman etäälle rantaviivasta, tulevat toisaalta sisämaan valtiot, joiden merenpohjaan kohdistuvat intressit lähinnä tyydytettäisiin perustettavan kansainvälisen hallinnon toimesta, ilmeisesti vaatimaan, että tuo hallinto käsittäisi mahdollisimman suuren osan maailman merenpohja-alueista. Vaikka kyseinen intressiristiriita tuskin on pelkästään oikeudellisin perustein

²⁵ Oda, m.t.s. 167.

ratkaistavissa, voitaneen kuitenkin sanoa, että oikeudelliset näkökohdat puoltavat mannermaajalustan pysyttämistä suhteellisen rajoitettuna. On näet lähdettävä siitä, että valtion oikeus mannermaajalustaan ei perustu, kuten myös kansainvälisen oikeuden toimikunta ko. säännöstöä valmistellessaan totesi, valtauksen, jonka kohteena olisi merenpohjan isännätön alue.²⁶ Sen sijaan oikeus mannermaajalustaan on johdettavissa valtion maa- ja merialueeseen kohdistuvasta oikeudesta, jonka tavallaan liitännäisenä katsotaan ulottuvan maantieteellisesti tai geologisesti lähinnä mannermaahan liittyvään osaan merenpohjasta. Tämä merkitsee, ettei mannermaajalustan rajaa tulisi periaatteessa viedä pitemmälle kuin sanottu maantieteellinen tai geologinen liitännäisyys ulottuu.

Rannikkovaltio voi pyrkiä turvaamaan oikeutensa merenpohjaan myös aluemerensä laajuutta lisäämällä. Näin on eräissä tapauksissa tehtykin. Tavallisimpana aiheena aluemereren levittämiseen on kuitenkin ollut pyrkimys turvata omien kansalaisten kalastusmahdollisuudet ja kalakannan säilyminen sellaisilla rannikkoalueilla lähellä olevilla merialueilla, joilla myös muiden valtioiden kalastusalueet tahtoisivat harjoittaa kalastusta. Rannikkovaltioiden yritykset pitää tunkeilijat pois laajennetuilta aluevesiltään ovat aiheuttaneet lukuisia erimielisyyksiä ja välikohtauksia. Kun mm. Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina vastustaneet eräiden Etelä-Amerikan valtioiden vaatimuksia, jotka tarkoittivat niiden kalastusalueiden laajentamista, hyväksyivät Chile, Ecuador ja Peru Santiagossa vuonna 1952 pidetyssä konferenssissa julistuksen, jossa ne selittivät tulevaisuutensa ulottamaan täysivaltaisuutensa ja lainkäyttövaltansa niiden rannikoita ympäröivällä merialueella aina 200 mailin etäisyydelle saakka.²⁷ Tämä julistus, vaikka se saikin ankaraa vastustusta osakseen, on muodostunut esikuvaksi, jota eräät muut valtiot ovat seuranneet. Nykyisin on jo kymmenkunta valtiota ulottanut aluemerensä pitkälle yli 12 meripeninkulman rajan,²⁸ ja eräät muut ovat vaatineet itselleen sadan tai kahdensadan meripeninkulman levyisen kalastuksen suojavyöhykkeen. Nämä toimenpiteet ovat aiheuttaneet vastalauseita, koska niiden on katsottu merkitsevän mielivaltaista poikkeamista aavan meren vapauden periaatteesta. Toisaalta on kuitenkin sanottava, että kun yritykset saada aikaan sopimus aluemereren yhtenäisestä leveydestä molemmissa aikaisemmissa merioikeuskonferensseissa epäonnistuivat, ei toistaiseksi ole olemassa

²⁶ Oda, m.t.s. 162 ja siinä mainitut lähteet.

²⁷ Oda, m.t.s. 21 ss.

²⁸ Tällaisia valtioita ovat Argentiina (200 mpnk. v. 1966), Chile (50 km. v. 1941), Ecuador (200 mpnk. v. 1966), El Salvador (200 mpnk. v. 1950), Guinea (130 mpnk. v. 1964), Panama (200 mpnk. v. 1967), Brasilia (200 mpnk. v. 1970), Uruguay (200 mpnk. v. 1970), Gabon (25 mpnk. v. 1970) ja Nigeria (30 mpnk. v. 1971). Peru on Santiagon julistuksesta huolimatta tyytynyt 200 mpnk:n levyiseen kalastusvyöhykkeeseen.

mitään määräystä, joka nimenomaan kieltäisi ulottamasta alue-merta yli tietyn enimmäisleveyden. Kohtuuttoman suurta poikkeamista valtioiden enemmistön noudattamasta käytännöstä ei kuitenkaan voida pitää hyväksyttävänä.

Jos etsitään todellista syytä aluemerен leveyden määraamistä koskevien yritysten epäonnistumiseen vuosina 1958 ja 1960, voita-neen sanoa, että aluemerен yleiseen laajentamiseen johtanut mur-roksaus oli tuolloin jo alkanut, mutta että useat valtiot, pitäen kiinni perinnäisistä käsityksistä, eivät halunneet tätä seikkaa vielä tunnustaa. Lähinnä läntisten merivaltojen ja Japanin vastustuksen vuoksi ehdotukset, jotka tarkoittivat aluemerен (tai aluemerен ja kalastusvyöhykkeen) leveyden määraamistä enintään 12 meri-peninkulmaksi, eivät saavuttaneet riittävää kannatusta.

Kun aluemerен leveyden yhdenmukaista määraamistä koskeva kysymys nyt on aiottu ottaa käsiteltäväksi kolmannessa meri-oikeuskonferenssissa, on olosuhteiden katsottu siinä määrin muut-tuneen, että on olemassa toiveita myönteiseen ratkaisuun pääse-misestä. Tätä käsitystä puoltavat seuraavat syyt. Suurvaltojen vä-liset ristiriidat ovat lieventyneet ja yhteisymmärrykseen pääsy on siten helpompaa. Vuonna 1958 merioikeuskonferenssiin osallistui 86 valtiota. Sen jälkeen YK:n jäsenmäärä on huomattavasti li-sääntynyt, ollen nykyisin jo 131. Monet uusista valtioista ovat omaksuneet aluemerensä leveydeksi 12 meripeninkulmaa, jota mit-taa voidaan pitää vallitsevana. Kun näet vuonna 1960 vain puoli-toistakymmentä valtiota oli rojhennut ulottaa aluevetensä 12 meri-peninkulman rajaan saakka, on valtioita, joiden aluemerен leveys on 12 meripeninkulmaa, nykyisin jo yli 40. Näyttää todennäköiseltä, että tällä kansainvälisoikeudellisessa käytännössä jatkuvasti lisää kannatusta saaneella periaatteella on mahdollisuuksia tulla myös tulevan merioikeuskonferenssin hyväksymäksi. Vailla vaikeuksia ei sanotunlaisen ratkaisun saavuttaminen kuitenkaan liene, kun otetaan huomioon erityisesti useiden Latinalaisen Amerikan val-tioiden tässä asiassa omaksuma kanta.

Jo ennen ensimmäistä merioikeuskonferenssia eräät valtiot olivat, haluamatta laajentaa aluevesiään, ottaneet käyttöön niiden ulko-puolella olevia erityisiä kalastusvyöhykkeitä.²⁹ Nämä vyöhykkeet voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä käsittää ne tapaukset, joissa rannikkovaltio pidättää kansalaisilleen yksin-omaisen kalastusoikeuden sen aluemereen liittyvällä vyöhykkeellä, joka muissa suhteissa on aavaa merta koskevien sääntöjen alainen. Toiseen edellä mainituista ryhmistä kuuluvat ne vyöhykkeet, joiden alueella asianomainen valtio vaatii noudattamaan sen antamia kalastuksen harjoittamista koskevia määräyksiä, mutta sallii myös muiden kuin omien kansalaistensa siellä kalastaa. Jälkimmäisessä tapauksessa voidaan puhua kalastuksen suojavyöhykkeistä.

²⁹ Luettelo ennen v. 1958 perustetuista kalastusvyöhykkeistä on *Oda:n* e.m. teoksessa s. 16 s.

Ehdotukset em. käytännön laillistamiseksi kansainvälisin sopimuksin eivät, kuten jo on mainittu, kummassakaan merioikeuskonferenssissa tulleet hyväksytyiksi. Geneven vuoden 1958 merioikeussopimuksiin ei siten sisälly mitään määräystä, joka oikeuttaisi rannikkovaltion ulottamaan yksinomaisten kalastusoikeutensa sen aluemerien ulkopuolelle. Tästä huolimatta yhä useammat valtiot ovat perustaneet sanotunlaisia vyöhykkeitä, joiden määrä on jo noussut lähes neljääkymmeneen. Useimmat näistä vyöhykkeistä eivät kuitenkaan ylitä 12 meripeninkulman rajaa.³⁰ Tässä tarkoitettujen valtioiden joukossa ovat myös Tanska ja Ruotsi, jotka liittyttyään vuonna 1964 tehtyyn Länsi-Euroopan maiden kalastussopimukseen, ovat osaltaan saattaneet voimaan kalastusvyöhykkeen perustamista tarkoittavia määräyksiä. Ruotsin kalastuslaki sisältää vuodesta 1967 alkaen säännöksen kalastusvyöhykkeestä, jonka leveydeksi, tosin vain länsirannikon edustalla, on määrätty 8 meripeninkulmaa aluemerien ulkorajasta lukien.

Pidetään selvänä, että kysymys kalastusvyöhykkeistä, niiden perustamisen edellytyksistä ja rajoista tulee käsiteltäväksi kolmannessa merioikeuskonferenssissa. Valtioiden välillä käydyt valmistavat keskustelut näyttävät viittaavan siihen, että myös kalastusvyöhykkeen ulkorajaksi määrättäisiin 12 meripeninkulmaa, mikä tarkoittaa, että tällaisen vyöhykkeen voisi perustaa vain sellainen valtio, jonka aluevedet eivät ulotu sanottuun rajaan saakka. Vastaava ehdotus ei aikaisemmissa merioikeuskonferensseissa saanut riittävää kannatusta, mutta nyt katsotaan olosuhteiden muuttuneen edullisemmiksi myös tällaiselle ratkaisulle. On muun ohella huomautettu, että valtioiden oikeuden kalastusvyöhykkeen perustamiseen voidaan jo nykyisin katsoa pohjautuvan yleiseksi muodostuneen käytännön luomaan tavanomaiseen oikeusperiaatteeseen.³¹ Enää ei siis olisi kysymys itse oikeuden myöntämisestä, vaan ainoastaan sen rajojen ja käyttämisen edellytysten tarkemmasta määrittelystä. Kysymykset, jotka koskevat aluemerien leveyttä ja kalastusvyöhykkeiden perustamista kuuluvat siksi läheisesti yhteen, ettei niiden erikseen ratkaisemista voida pitää todennäköisenä. On myös ajateltavissa, että jos yhtenäisestä ratkaisusta sopiminen aluemerien leveyttä koskevassa kysymyksessä tuottaa vaikeuksia, yhteisymmärrys voitaneen helpommin saavuttaa sallimalla valtioiden, joiden talous on olennaisesti riippuvainen kalastuselinkeinon har-

³⁰ Ks. luetteloa julkaisussa *Limits and status of the territorial sea, exclusive fishing zones, fishery conservation zones and the continental shelf*. F.A.O. Rome 1969 (Luettelo on eräiden maiden kohdalta jo vanhentunut).

³¹ Näin mm. *Eek*, m.t.s. 62, joka kuitenkin huomauttaa, että kun kysymys kalastusvyöhykkeiden käyttöön ottamisesta tuli harkittavaksi Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa, näiden maiden käyttämät asiantuntijat, *Sørensen*, *Gihl* ja *Castberg*, olivat olleet sillä kannalla, ettei yksinomaisten kalastusvyöhykkeiden perustaminen ollut kansainvälisen oikeuden mukaista.

joittamisesta, ulottaa kalastusvyöhykkeensä pitemmällekin kuin 12 meripeninkulman päähän rannikon perusviivasta.³²

Jos edellä mainittuja kysymyksiä tarkastellaan Itämeren näkökulmasta, voidaan sanoa, että ehdotusten toteutuminen tuskin aikaansaisi suuriakaan muutoksia vallitseviin olosuhteisiin. On huomattava, että Neuvostoliiton aluevedet jo nykyisin ulottuvat 12 meripeninkulman etäisyydelle, ja että vaikka mainittu raja tulisi yleisesti määrätyksi, tällainen määräys ei suinkaan pakottaisi niitä valtioita, jotka syystä tai toisesta haluavat pysyttää aluemerensä kapeampana, sen laajentamiseen. Aluemerensuurempi leveys ei näet kaikissa olosuhteissa suinkaan tuo mukanaan vain etuja asianomaiselle valtiolle, vaan siitä saattaa olla seurauksena myös käytännöllisiä hankaluuksia ja enemmän vastuuta erityisesti puolueettomuusvalvonnan järjestämisen osalta.³³ Laajempi aluemi tuo myös mukanaan enemmän mahdollisuuksia konfliktitilanteiden syntymiseen poliittisen jännityksen aikoina. Myöskään ei voitaisi pitää pelkästään etuna, jos aavan meren alueet Pohjanlahdella ja erityisesti Suomenlahdella olennaisesti pienenisivät, mikä olisi seurauksena, jos 12 meripeninkulman aluevesiraja tulisi Itämeren alueella yleisesti käytäntöön.

Mitä taas kalastusvyöhykkeiden perustamismahdollisuuteen tulee, tarvinnee tuskin pelätä, että näitä vyöhykkeitä koskevan yleis-sopimuksen aikaansaaminen vaikuttaisi kovinkaan paljon Itämeren olosuhteisiin. Puola on jo vuonna 1970 päättänyt perustaa 12 meripeninkulman levyisen kalastusvyöhykkeen rannikkonsa edustalle. Sitä koskevassa laissa on kuitenkin edellytetty, että oikeus kalastukseen sanotulla alueella voidaan sopimusteitse antaa myös vieraan valtion kansalaisille. Mitä tulee Ruotsiin ja Tanskaan, ne eivät ole toistaiseksi ulottaneet Skagerrakissa ja Kattegatissa olevia 12 meripeninkulman levyisiä kalastusvyöhykkeitään Itämeren alueelle. Neuvostoliitto taas ei kalastusvyöhykettä tarvitse, koska sen aluemerensuurempi leveys vastaa ehdotettua kalastusvyöhykkeen ja aluemerensuurempaa yhteistä enimmäisleveyttä, ja se on mm. Suomen kanssa sopinut, että se ei ulota kalastusvyöhykettään yli Suomenlahden keskiviivan.

Ehdotus aluemerensuurimman leveyden määrittämisestä 12 meripeninkulmaksi on tuonut mukanaan kysymyksen kansainvälisen meri- ja ilmailukenteen turvaamisesta sellaisissa aavan meren osia yhdistävissä salmissa, jotka ehdotuksen toteutumisen johdosta voi-

³² Eräs tällainen valtio on Islanti, joka vuonna 1958 on ottanut käyttöön 12 meripeninkulman levyisen kalastusvyöhykkeen. Se vaatii kuitenkin oikeutta laajemman vyöhykkeen perustamiseen. Vyöhykkeen leveyden tulisi riippua ao. valtion tarpeista ja paikallisista olosuhteista.

³³ Valtion katsotaan kuitenkin sodan aikana voivan rajoittaa toimenpiteensä puolueettomuuden loukkauksia vastaan vain osaan aluemerestä. Tähän perustui Ruotsin kummankin maailmansodan aikana ylläpitämä vain kolmen meripeninkulman levyinen puolueettomuusvyöhyke. *Eek*, m.t.s. 117.

sivat tulla kokonaisuudessaan kuulumaan rannikkovaltioiden aluevesien piiriin. Kysymys mainitaan erikseen merioikeuskonferenssin valmistelua koskevassa päätöslauselmassa, minkä voi katsoa osoittavan, että sen käsittelemistä ainakin eräiden valtioiden taholla pidetään tärkeänä. On kuitenkin syytä kysyä, eikö tämantapaisia ongelmia voida sopivammin ratkaista oikeutta viattomaan kaultakulkuun koskevien sopimusmääräysten avulla tai niitä tarpeen mukaan kehittämällä. Mikäli konferenssissa kuitenkin päädyttäisiin ratkaisuun, joka merkitsisi kansainvälisissä salmissa olevien meri- ja ilmaliiikenneväylien jättämistä asianomaisten rantavaltioiden alueherruuden ulkopuolelle, olisi syytä harkita tällaisen järjestelyn rajoittamista vain niihin tapauksiin, joissa aluemerен laajentaminen aiheuttaa muutoksen vallitseviin olosuhteisiin. Mikäli tällaista varausta ei tehtäisi, saattaisivat ehdotetut uudet määräykset Itämeren kohdalla tulla koskemaan mm. Ahvenanmaan ja Ruotsin rannikon välillä olevaa Ahvenanraumaa, jonka lävitse Pohjanlahdelle suuntautuva meriliikenne nykyisin kulkee Ruotsin aluevesien kautta.

Tulevan merioikeuskonferenssin keskeisenä tavoitteena on kuitenkin pidettävä jo edellä usein mainittua aavan meren pohjan kansainvälistämistä ja sen luonnonvarojen hyväksikäytön saattamista kansainvälisen hallinnon alaiseksi. Konferenssin valmistelun aikana on esitetty eräitä varsin yksityiskohtaisiakin ehdotuksia siitä, millä tavalla sanottu hallinto olisi järjestettävä.³⁴ Kun asia on edelleen käsiteltävänä YK:n merenpohjakomiteassa, ei eri ehdotuksia ole syytä tässä yhteydessä lähemmin selostaa. Riittänee todeta, että jo kysymys perustettavan kansainvälisen hallintoelimen toimivallasta voi antaa aiheita erimielisyyteen. On näet ratkaistava, tuleeko sanotun elimen, kuten eräät kehitysmaat ovat esittäneet, myös itse ryhtyä merenpohjan luonnonvarojen hyväksi käyttöä tarkoittaviin toimenpiteisiin³⁵, vai olisiko hyväksyttävä lähinnä teollisuusmaiden etuja vastaava mielipide, jonka mukaan kansainvälinen hallintokoneisto olisi perustettava vain myöntämään toimilupia ja suorittamaan tarvittavaa valvontaa. Odottamatta näiden kysymysten ratkaisua ja konferenssin työn mahdollisia tuloksia, presidentti *Richard Nixon* on keväällä 1970 esittänyt Yhdysvaltojen ehdotuksen merenpohjan käytön järjestämiseksi. Ehdotuksen mukaan kansainvälisen hallinnon tulisi kohdistua vain niihin osiin syvän meren pohjaa, jotka ovat ns. mantereen reunuksen (continental margin) ulkopuolella. Sanotun reunuksen ja 200 metrin

³⁴ Paitsi viitteessä 18 mainittua YK:n Pääsihteerin toimesta laadittua selvitystä merenpohjahallinnon järjestelyn eri vaihtoehtoista, ovat ainakin Yhdysvallat, Englanti, Ranska ja Tanzania esittäneet omat ehdotuksensa. Kolme ensiksi mainittua sisältyy merenpohjakomitean raporttiin vuodelta 1970 (A/8021). Tanzanian ehdotus on julkaistu erikseen; A/AC. 138/33, 24 March 1971.

³⁵ Tätä tarkoittava kohta sisältyy Tanzanian ehdotukseen.

syvyysrajan välisellä alueella, joka ilmeisesti vielä moniksi vuosikymmeniksi eteenpäin tulisi muodostamaan merenpohjan luonnonvarojen hyväksikäytön uloimman hyötyalueen, toimisivat ehdotuksen mukaan rannikkovaltiot eräänlaisina ihmiskunnan uskottuina miehinä. Ne myöntäisivät kukin osaltaan toimilupia merenpohjan luonnonvarojen hyväksikäyttöä sanotulla alueella tarkoittaville yrityksille, mutta osa hyväksikäytön tuotosta olisi varattava kansainvälisiin tarkoituksiin. Ehdotus, jota sen esittäjän mukaan olisi ryhdyttävä toteuttamaan jo ennen kuin kysymys merenpohjan kansainvälisen hallinnon järjestämisestä on lopullisesti ratkaistu, on saanut osakseen arvostelua, koska se poikkeaa YK:n yleiskokouksen moratorio-suosituksesta, eikä ole sopusoinnussa voimassa olevan kansainvälisen oikeuden periaatteiden kanssa.

Ne kysymykset, joita edellä on kosketeltu, muodostavat ilmeisesti vain osan tulevan merioikeuskonferenssin laajasta asialuettelosta. Asioita, joiden osalta uusia tai täydentäviä määräyksiä pidetään tarpeellisina, ovat mm. mannermaajalustan käytön ja siihen kohdistuvien oikeuksien tarkempi määrittely, merentutkimuksen toimintaedellytysten ja vapauden turvaaminen, meren elollisten luonnonvarojen säilyttämistä tarkoittavien järjestelyjen edelleen kehittäminen sekä nykyajan suuriin kysymyksiin kuuluva meren pilaantumisen ehkäiseminen. Kaikilla näillä kysymyksillä ja niiden kohdalla tehtävillä ratkaisuilla on ilmeisesti vaikutusta merioikeusolojen tulevaan kehitykseen myös Itämeren piirissä.

Mitä erityisesti tulee meren pilaamisen ehkäisemiseen, voidaan todeta, että vaikka tästä kysymyksestä nimenomaan viimeisen vuosikymmenen aikana on paljon puhuttu ja kirjoitettu, käytännölliset tulokset ovat jääneet varsin vähäisiksi. Lukuun ottamatta aavaa merta koskevan Geneven yleissopimuksen 24 ja 25 artiklassa olevia, varsin ylimalkaisia määräyksiä sekä Lontoossa vuonna 1954³⁶ ja Brysselissä vuonna 1969 tehtyjä alusten aiheuttamien öljyvahinkojen ehkäisemistä ja torjuntaa sekä eräiden vastuukysymysten ratkaisemista koskevia kansainvälisiä sopimuksia,³⁷ on meren pilaamisen ehkäisemistä tarkoittavien kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja niiden toimeenpanoa varten ehkä tarvittavien hallinnollisten järjestelyjen kehittäminen vasta alussa. Tämä tilanne on johtanut siihen, että eräät valtiot ovat yksipuolisesti ryhtyneet toimenpiteisiin, jotka tarkoittavat niiden alueisiin liittyvien aavan meren osien suojaamista pilaantumiselta. Laajaa huomiota ovat

³⁶ Lontoossa vuonna 1954 solmittua öljyvahinkoja koskevaa yleissopimusta, Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil, on muutettu ja täydennetty vuosina 1960 ja 1969.

³⁷ Tässä tarkoitetaan IMCO:n toimesta valmisteltuja sopimuksia: International Convention relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties sekä International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage. Molemmat on tehty Brysselissä v. 1969 ja mm. Suomi on ne allekirjoittanut.

herättäneet Kanadan vuonna 1970 toimeenpanemat arktisten meri-alueiden pilaantumisen ehkäisemistä tarkoittavat järjestelyt, joihin muun ohella sisältyy 100 meripeninkulman levyisen pilaantumissuojavyöhykkeen perustaminen ja tämän vyöhykkeen alueella tapahtuvan meriliikenteen säänteleminen vyöhykkeen tarkoitusta vastaavalla tavalla. Kanadan toimenpiteet, joita sen taholta on perusteltu mm. viittaamalla kysymyksessä olevaa alaa koskevien kansainvälisen oikeuden sääntöjen kehittymättömyyteen, aiheuttivat ankaran vastalauseen Yhdysvaltojen taholta. Toimenpidettä on, ilmeisesti täysin perustellusti, pidetty ainakin osaksi voimassa olevan kansainvälisen oikeuden vastaisena. Toisaalta taas on valtioita, jotka mielellään näkisivät, että kansainvälinen oikeus laillistaisi sanotunlaisen menettelyn.

Paitsi valtioiden yksipuolisia toimenpiteitä, on syytä panna merkille pilaantumisen torjuntaa tarkoittavat alueelliset järjestelyt. Tällaisiahan tunnetaan varsin paljon sisävesistöjen osalta. Merta koskevista sopimuksista on erityisesti mainittava Pohjanmeren suojaamista öljyvahingoilta tarkoittavaa yhteistoimintaa koskeva sopimus vuodelta 1969. Muun muassa Ruotsi, Norja ja Tanska ovat liittyneet tähän sopimukseen. Niin ikään on äskettäin valmistettu sopimus, jonka tarkoituksena on estää myrkyllisten teollisuusjätteiden laskeminen Pohjanmereen. Suomikin on ollut mukana näissä sopimusneuvotteluissa. Olisi syytä toivoa, että ne vaikeudet, jotka tähän mennessä ovat estäneet Itämeren valtioita ryhtymästä yhteistoimintaan oman merensä pilaamisen ehkäisemiseksi, vähitellen väistyvät. Siinäkin tapauksessa, että nyt vireillä olevat pyrkimykset meren pilaamisen ehkäisemistä tarkoittavien yleisten kansainvälisoikeudellisten sääntöjen kehittämiseksi johtavat tulokseen, eivät alueelliset järjestelyt, joita valmisteltaessa paikalliset erikoisolosuhteet ja tarpeet on otettu huomioon, suinkaan käy tarpeettomiksi.

Puheena olevan kysymyksen osalta riippuu käytännöllisesti merkittävien tulosten saavuttaminen tulevassa merioikeuskonferenssissa lähinnä siitä, miten perusteellisesti asiaa ehditään siihen mennessä valmistella. Näyttää siltä, että tässä kohdin on ehkä liiaksi luotettu Tukholmassa vuonna 1972 järjestettävän ympäristönsuojelukonferenssin tuloksiin. Mikäli tällaisia tuloksia nimenomaan merien osalta aikanaan on käytettävissä, ne tietenkin edistävät asian käsittelyä, mutta tärkeätä on käyttää hyväksi myös muuta kansainvälisiltä järjestöiltä saatavissa olevaa aineistoa. Tässä kohdin voidaan viitata muun muassa IAEA:n, FAO:n, WHO:n sekä IMCO:n toimesta laadittuihin selvityksiin ja ehdotuksiin. Myös International Law Association on ottanut kysymyksen työohjelmaansa. Sen toimesta on valmistumassa ehdotus mannermaista alkuperää olevan meren pilaamisen ehkäisemistä tarkoittaviksi kansainvälisen oikeuden säännöiksi.

Niin hidasta kuin kehitys on ollutkin, periaatteessa tuskin kukaan enää rohkenee kieltää, että meren pilaamisen ehkäisemistä tarkoit-

tavien kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja niihin liittyvän kansainvälisen valvontajärjestelmän kehittämistä on pidettävä ensiarvoisen tärkeänä tehtävänä. Tässä kohdin ei mikään moratorio enää ole paikallaan. Valtamerillä on ratkaiseva merkitys maapallon happitaloudessa, jonka häiriintymätön jatkuminen kuuluu ihmiskunnan elinehtoihin. Merialueiden sietoraja on jo monessa kohdin saavutettu ja arvaamattomia vahinkoja voi seurata, jollei torjuntatoimiin ajoissa ryhdytä. Valitettavasti eivät nykyisin käytettävissä olevat tiedot kuitenkaan kaikilta kohdin riitä pysyvien ja tehokkaiden ratkaisujen tekemiseen, joten merentutkimuksella on pilaantumiskysymyksen selvittämisessä vielä laaja työkenttä edessään.

Se kehitys, joka kansainvälisen merioikeuden alalla viime vuosikymmeninä on tapahtunut, ja ne toimenpiteet, joita meren ja merenpohjan oikeudellisen aseman ja hyväksikäytön kehittämiseksi on suunniteltu, sisältävät erään yhteisen piirteen: tavalla tai toisella ne kaikki supistavat aavan meren vapautta. Merkitseehän aluevesien laajentaminen aavan meren alueen kaventamista; eräät muut järjestelyt taas, kuten mannermaajalustaan kohdistuvien oikeuksien käyttäminen, kalastusvyöhykkeiden perustaminen sekä merenpohjan saattaminen kansainvälisen hallinnon alaiseksi, supistavat aavan meren vapauden aineellista sisältöä. Vaikka sanottu periaate, siltä osin kuin se edelleen on voimassa, täyttää tärkeätä tehtävää muun muassa kansainvälisen meri- ja ilmaliikenteen sekä avomerikalastuksen vapauden turvana, ja sillä nimenomaan Itämeren oloissa on keskeinen merkitys, on viimeaikainen kehitys toisaalta osoittanut, ettei kyseisellä periaatteella katsota olevan sellaista itseisarvoa, joka vaatisi sen koskemattomuutta sille vastakkaisista kehitystendensseistä huolimatta. Joskin aavan meren vapaus on periaatteellisesti sulkenut piiriinsä myös merenpohjan, ei pelkästään sanotun käsitteen avulla ole ollut mahdollista ratkaista niitä erilaisia ongelmia, joita merenpohjan laajentunut käyttömahdollisuus on tuonut mukanaan. Se, että merenpohjan on aavan meren vapaudesta johdetuin perustein katsottu olevan *terra nullius*, eli siis isännättömän esineen tapaan kaikkien vallattavissa,³⁸ ei ole riittänyt oikeusperusteeksi enempää rannikkovaltioiden mannermaajalustaan kohdistuville oikeuksille kuin aavan meren pohjan kansainvälistämiseen tähtääville pyrkimyksillekään. Myöskään tässä yhteydessä usein mainittu, roomalaisesta oikeudesta peräisin oleva käsite *res communis*, jonka varsinkin aikaisemmin katsottiin kuvaavan aavan meren oikeudellista asemaa,³⁹ ei sovellu perusteeksi, kun kysymys on aavan meren pohjaan kohdistuvien pysyvien oikeuksien perustamisesta. Niinpä YK:n piirissä valtioiden lainkäyttövallan ulkopuolella olevan aavan meren pohjan asemaa kuvattaessa on,

³⁸ Ks. *Oda*, m.t.s. 154.

³⁹ Tämä käsitys on saanut kannatusta vielä YK:n merenpohjakomiteasakin. Ks. viitteessä 7 mainittu raportti (A 7230), s. 44 sekä viitteessä 9 mainittu *SIPRI* Monograph, s. 184 s. (*Manner*).

joskaan ei ilman vastaväitteitä, otettu käyttöön jo Maltan aloitteessa esiintyvä sanonta *common heritage of mankind*,⁴⁰ ihmiskunnan yhteinen perintö. YK:n tulevan merioikeuskonferenssin yhtenä tehtävänä tuleekin olemaan aineellisen sisällön antaminen tälle hieman romanttissävyyiselle uudelle käsitteelle.

---

⁴⁰ Mm. eräät ns. sosialistiset valtiot vastustivat sanotun käsitteen käyttöön ottamista, koska sillä ei ole mitään täsmällistä oikeudellista sisältöä.